

Ks. dr hab. Robert Samsel

Akademia Nauk Stosowanych w Bielsku-Białej

RECENZJA

rozprawy doktorskiej p. mgr lic. Justyny Trybek, *Rola cielesności w uobecnieniu i realizowaniu przymierza z Bogiem na przykładzie sakramentu Eucharystii i małżeństwa*, napisanej na seminarium z teologii dogmatycznej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie pod kierunkiem ks. prof. dr hab. Szymona Drzyżdżyka oraz promotora pomocniczego ks. dr Krzysztofa Porosło, Kraków 2024, ss. 219.

Recenzowana praca została napisana na seminarium naukowym z teologii dogmatycznej. Przedmiotem badań Autorki jest ukazanie roli cielesności na drodze realizowania i uobecniania przymierza z Bogiem. W sposób szczególny ukazuje ona sakramentalną teologię ciała będącego zdolnym do przekazywania łaski Bożej i ukazywania poprzez siebie rzeczywistości nadprzyrodzonej. Zgodnie z przyjętym założeniem prezentowane treści zostały zawężone wyłącznie do teologii katolickiej.

Kwestia cielesności dotyka człowieka niezależnie od osadzenia historycznego, społecznego czy światopoglądowego. Była ona w różnoraki sposób oceniana i traktowana w dziejach ludzkości – obserwujemy między innymi podejście hedonistyczne, innym razem purytańskie, albo pokutne, prowadzące nie raz do pogardzania cielesnością. Autorka podjęła się ważnego zadania ukazania cielesności jako wartości sakramentalnej. Ów pogląd rozwija się w teologii katolickiej począwszy od drugiej połowy XIX w. między innymi dzięki myśli Matthiasa Scheeben'a, Johanna Piusa, Leonarda Boff'a, Jose Granados'a czy papieży posoborowych – św. Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka.

Autorka przanalizowała nauczanie oficjalne Kościoła (szczególnie Soboru Watykańskiego II), pisma wymienionych wyżej teologów katolickich, a także liczne współczesne opracowania interesującego ją tematu – zarówno systematyczne i pastoralne, które ubogacają prezentowaną dysertację, otwierają ją na możliwość popularyzacji podjętego tematu w zadaniach formacyjno-duszpasterskich. Doktorantka podjęła się bardzo istotnego zagadnienia. Podkreślenie sakramentalnego wymiaru cielesności w świecie owładniętym sekularyzmem i technokracją tym bardziej każe docenić walor prezentowanego opracowania.

I. PROBLEMATYKA I STRUKTURA PRACY

1. Temat rozprawy i jego aktualność

Temat rozprawy brzmi *Rola cielesności w uobecnianiu i realizowaniu przymierza z Bogiem na przykładzie sakramentu Eucharystii i małżeństwa*.

Przymierze Boga z człowiekiem jest fundamentem ludzkiej nadziei na powrót do utraconego na skutek grzechu pierworodnego szczęścia i pierwotnej sprawiedliwości poprzez ponowne zjednoczenie się z Bogiem na wieczność.

Powody zerwania jedności ze Stwórcą są znane. Konsekwencją sprzeciwienia się Bogu stało się inne spojrzenie na cielesność, objawienie się w człowieku pożądliwości będących odtąd jego naturalną skłonnością do grzechu i złych w swych konsekwencjach wyborów. Czy wobec tego ciało może odegrać istotną rolę w uobecnianiu i realizowaniu przymierza z Bogiem? Czy może być ono szansą dla człowieka – darem i zadaniem na drodze do świętości?

Autorka prezentowanej dysertacji konsekwentnie udawania, iż cało ludzkie, jest przewidziane w boskim zamyśle za nośnik Bożej łaski. Wpierw ta prawda objawia się we Wcieleniu Syna Bożego, jak podaje Doktorantka cytując M. Scheeben'a: „(...) nadprzyrodzona i ubóstwiająca moc Boga-Człowieka (...) zstąpiła aż do wnętrza materialnej natury, ażeby stąd, tzn. nie tylko odgórnie, ale także oddolnie duszę ludzką objąć, przeniknąć i uwielbić”. I jak dodaje dalej: „wcielenie wynosi materialną naturę, pomimo tego, że ona bardzo często odciąga człowieka od tego wyniesienia. W ten sposób ciało, obficie pobłogosławione przez Syna Bożego oraz przeniknięte Bożą mocą, staje się narzędziem Ducha Świętego i otrzymuje zaszczytną rolę współdziałania z łaską na rzecz wywyższenia ludzkiej duszy” (s. 19).

Zjednoczenie człowieka z Synem Bożym, a przez Niego z Ojcem dokonuje się w Eucharystii. Owo zjednoczenie prowadzi człowieka do czerpania życia z Syna, tak jak On żyje z Ojca (s. 21). Szczególny udział w tej relacji mają małżonkowie. Ich jedność z Chrystusem wchodzi w skład ich wzajemnego zjednoczenia (s. 22). To przekonanie jest rozwinięte poprzez przywołanie poglądów J. Pinsk'a, który podkreśla wartość sfery cielesnej i seksualnej człowieka. „Życie płciowe nie pozostaje bez znaczenia dla sakramentalnego świata, którego podstawę stanowi Chrystus i Jego Kościół (...). Dlatego też nie można zatrzymać się na samym tylko cielesnym wymiarze aktów małżeńskich (...). Ciało pośredniczy w przekazywaniu duchowej treści, jest nośnikiem łaski Bożej (s. 31 – 32). Te zagadnienia stały się fundamentem do podjęcia przez Autorkę w swej dysertacji sakramentalnej teologii ciała ludzkiego. Wychodząc od poglądów prekursorów owego nurtu w teologii chrześcijańskiej, poprzez Sobór

Watykański II i próbę recepcji jego nauczania w Kościele przez papieży posoborowych czytelnik zastaje próbę ukazania praktycznego wykorzystania osiągnięć systematycznego namysłu w katolickiej praktyce duszpasterskiej i formacyjnej.

2. Struktura pracy

Pracę rozpoczyna metodycznie napisany *Wstęp* (s. 8 – 12). Nie jest on bardzo rozbudowany, jednak Doktorantka przedstawia w nim klarownie cel badawczy, stan badań, ich aktualność oraz *novum*. Została zwięźle przedstawiona podstawowa bibliografia oraz metody badawcze, a ostatnim jego elementem jest opis struktury pracy.

Poza wstępem praca składa się z pięciu rozdziałów, zakończenia oraz wykazu bibliografii, zawarto w niej również wykaz stosowanych skrótów.

Układ pracy jest jasny, logiczny i przejrzysty. Rozdział I (s. 13 – 50) nosi tytuł: *Sakramentalna teologia ciała – nowy nurt w teologii drugiej połowy XIX i XX wieku*. Autorka przedstawia w nim poglądy M. Scheeben'a oraz J. Pńska, którzy w jej ocenie wyprzedzili naukę Soboru Watykańskiego II na temat sakramentalności świata i człowieka. W dalszej części tego rozdziału przedstawiono poglądy L. Boff'a, św. Jana Pawła II, Benedykta XVI. Rozdział wieńczy poglądy J. Grandos'a na temat „nowej cielesności” człowieka w Eucharystii i małżeństwie oraz wartości ciała ludzkiego w teologii.

Rozdział II (s. 51 – 91) został poświęcony zagadnieniu przymierza objawiającego miłość Boga do człowieka oraz przymierza eucharystycznego i małżeńskiego. Przedstawione dotąd treści stają się fundamentem do ukazania trzech istotnych aspektów zarówno w odniesieniu do jednego ciała małżonków jak i zjednoczonego z wiernymi Mistycznego Ciała Chrystusa: komuniotwórczy, kenotyczno-ofiarniczy oraz eklezjotwórczy. Są one jednocześnie podstawą dla opracowania kolejnych trzech rozdziałów.

III rozdział (ss. 92 – 132) został poświęcony wymiarowi komunii – wpierv w odniesieniu do jedności Osób w Trójcy Świętej, będącej źródłem eucharystycznej i małżeńskiej wspólnoty. Obydwa te sakramenty są ukazane jako komuniotwórcze. Bardzo istotne w tym rozdziale jest podkreślenie roli Ducha Świętego oraz zjednoczenie z Chrystusem. Przeobstwienie człowieka oraz decyzja wynikająca z miłości o byciu darem z siebie prowadzi człowieka do urzeczywistnienia komunii międzyosobowej, przez co człowiek wyraża swe podobieństwo do Boga.

Rozdział IV (ss. 133 – 178) omawia wymiar kenotyczno-ofiarniczy. Duch Święty uzdalnia człowieka do postawy służby i ofiarnego daru z siebie. Owo uzdolnienie i decyzja dokonują się w akcie konsekracji – w ofierze Chrystusa przejawia się ona szczególnie

w Eucharystii, a Jego Wcielenie ukazuje pełną konsekrację człowieka. Konsekracją jest poniekąd sakrament małżeństwa w którym ciała małżonków poświęcone są na służbę Bogu – we wzajemnym obdarowaniu darem z samego siebie oraz w dziele przekazywania nowego życia (s. 136).

Wreszcie rozdział V (ss. 179 – 207) ukazuje wymiar eklezjotwórczy sakramentów Eucharystii i małżeństwa. Eucharystia ukazana jest jako pokarm członków Kościoła i zarazem zapewniająca jego wzrost. Jest także pokarmem dla małżonków chrześcijańskich, wpływa na ich relacje i prowadzi ku ustawicznemu doskonaleniu się na wzór Chrystusa. Małżonkowie budują Kościół poprzez potomstwo, które starają się wychować w wierze katolickiej i życiu sakramentalnym. Zarówno Eucharystia jak i małżeństwo poprzez swój wymiar cielesny obejmują całą rzeczywistość człowieka – miłość Boża oraz ludzka objawia się za pomocą ciała.

Uwieńczeniem omawianej rozprawy doktorskiej jest *Zakończenie* (ss. 208 – 211). Nie jest ono rozbudowane, jednak w czterech punktach zawiera najistotniejsze konkluzje, zwracając uwagę na wymiar komunii, konsekracji, wzrostu Kościoła poprzez Eucharystię i małżeństwo oraz motyw Paschy Jezusa – prowadzący małżonków ku pełni miłości.

Dysertację kończy bibliografia obejmująca 8 stron (ss. 212 – 219). Podzielona została na dokumenty Magisterium Kościoła, literaturę źródłową oraz literaturę przedmiotu. Wyodrębniona została także netografia.

II. NAUKOWA WARTOŚĆ PRACY

1. Aspekt merytoryczny

Recenzowana praca jest oryginalnym opracowaniem tematu roli cielesności w uobecnienu i realizowaniu przymierza z Bogiem przy szczególnym zwróceniu uwagi na sakramenty Eucharystii i małżeństwa. Dysertacja przybliży historyczny rozwój zagadnienia począwszy od koncepcji teologicznych mających swą genezę w połowie XIX w., aż po czasy współczesne. Przedstawiane poglądy są sprawnie poparte nauczaniem zawartym w Piśmie Świętym i Magisterium Kościoła. Doktorantka stara się równocześnie przygotować fundament pod praktyczne wykorzystanie w duszpasterstwie młodzieży, narzeczonych i małżeństw niniejszego opracowania – stąd, zwłaszcza w rozdziale piątym – odnajdujemy wiele odniesień popularnych, rozwijanych między innymi w ramach działań formacyjnych.

Najważniejsze walory rozprawy są następujące:

- 1) Autorka przedstawia w syntetyczny, możliwie pełny sposób, całość zagadnienia na problem sformułowany w temacie dysertacji. Obszar tematyczny jest imponujący,

zatem z oczywistych względów przedstawiony materiał winien posłużyć jako inspiracja do dalszych badań, bardziej szczegółowych w poszczególnych wątkach.

- 2) Praca jest bardzo cennym wkładem nie tylko w dziedzinie teologii dogmatycznej (sakramentologii, eklezjologii, czy charytologii), ale dotyka także zagadnień teologii pastoralnej i moralnej. Pogłębiony, naukowy namysł nad rolą cielesności i jej wartości w uobecnieniu i realizowaniu przymierza z Bogiem jest bez wątpienia walorem niniejszej rozprawy. Autorka w syntetyczny sposób ukazała zagadnienie, które winno mobilizować teologów, ale i przedstawicieli innych dziedzin naukowych, do odkrywania wartości ciała i jego zadań wynikających z aktu stwórczego, który zawsze jest celowy.
- 3) Wartym podkreślenia jest podjęty na kartach prezentowanej pracy temat przymierza. Wpierw ukazanego w Eucharystii, gdzie dzięki Ciału Chrystusa powstaje więź pomiędzy ludzkością a Bogiem Ojcem, następuje w ten sposób odnowienie przymierza stworzenia ze Stwórcy. Eucharystia jest źródłem jedności wiernych oraz ich odpowiedzi na miłość Chrystusa (s. 65). Jest ona również umocnieniem przymierza małżeńskiego ukazanego jako trójprzymierze: u podstaw jest to przymierze mężczyzny i kobiety, ale w ujęciu sakramentalnym należy jeszcze mieć na uwadze więź małżonków z Bogiem Trójjedynym we wspólnocie Kościoła (s. 68 – 69).
- 4) Warte przytoczenia są wnioski Autorki, które ona sama określa jako doniosłe: „przymierze Boga z ludźmi urzeczywistnia się (...) poprzez ciało i związaną z nim naturę człowieka. (...) Bóg już od początku łączy samoudzielanie się i objawienie siebie ludzkości z materią. (...) Człowiek spotyka się ze Stwórcą nie poza własnym ciałem, ale właśnie w nim. (...) Droga do spotkania i jednoczenia się z Bogiem wiedzie nie inaczej jak poprzez ludzkie ciało (s. 77 – 78).
- 5) Doktorantka realizując postawiony w temacie cel podkreśla wymiar teologiczny sakramentu małżeństwa, jego cel nie tylko cielesny i prokreacyjny, ale także powołanie do objawiania światu Trójcy Świętej, co winno się wyrażać poprzez całe ich życie, a szczególnie poprzez świadectwo komunii osób męża i żony. (s. 128).
- 6) Wykonywana profesja w ramach zadań duszpasterstwa rodzin Archidiecezji Krakowskiej zainspirowała Doktorantkę do poświęcenia miejsca w swej dysertacji wymiarowi praktycznemu życia małżonków – zarówno sakramentalnemu, jak i ulokowanemu w akcie małżeńskim i zadaniach nazwanych „eklezjotwórczymi”.

Stanowią one ciekawy element pracy, dający nadzieję, iż dotychczasowe zainteresowania naukowe będą kontynuowane i pogłębiane.

- 7) W ramach perspektyw badawczych warto bardziej szczegółowo przeanalizować nauczanie w kwestii teologii ciała po Soborze Watykańskim II – zarówno papieskie, jak i akademickie. Poza tym nie mam uwag merytorycznych do omawianej dysertacji doktorskiej.

2. Nowatorstwo rozprawy

Zasadniczym *novum* omawianej rozprawy doktorskiej jest wymiar cielesności, przez który Autorka spogląda na sakramenty Eucharystii i małżeństwa. Wartość ciała ludzkiego ukazana jest w perspektywie realizacji przymierza z Bogiem Trójjedynym, a także przymierza między małżonkami. W jednej i drugiej relacji uwidacznia się element komunii, daru oraz świadectwa prowadzącego do budowania Kościoła Chrystusowego.

Ciało jest ukazane przez Autorkę jako chciane przez Stwórcę. Cielesność nie jest przeszkodą w drodze do Boga, ale miejscem spotkania z Nim.

Ważnym i nowatorskim podejściem do tematu cielesności jest podjęcie zagadnienia seksualności człowieka poprzez teologiczne uzasadnienie stanowiska o sakramentalnej wartości współżycia małżeńskiego z uwzględnieniem Eucharystii i przymierza z Bogiem.

Realizowany w prezentowanej rozprawie temat jest aktualny i interesujący. Jest cennym wkładem we współczesną teologię. Warto podkreślić, że praca ma charakter inspirujący do dalszych badań zarówno w wymiarze teologicznym, jak i pastoralnym.

3. Aspekt formalny

Od strony formalnej pracę oceniam zasadniczo pozytywnie. Czyta się ją dobrze, została napisana językiem płynnym i poprawnym. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż Autorka dopracowała tekst, unikając w nim błędów literowych. Struktura pracy jest jasna i logiczna.

Do opracowania mam kilka uwag i sugestii, które jednakowoż nie podważają istotnej wartości dysertacji:

1. W omawianej rozprawie doktorskiej pojawia się niekonsekwencja w prezentacji przypisów. Kilkukrotne odwołanie do tej samej pozycji następujące bezpośrednio po sobie jest powielane raz z pełnym zapisem, a gdzie indziej: „tamże”. Zamienne używa się odwołań: porównaj (por.) i zobacz (zob.). Przypisy warto dopracować i ujednolicić przy ew. przygotowaniu pracy do druku.

2. Szkoda, że Autorka nie skorzystała przy prezentacji tekstów źródłowych z ich wydań w językach oryginalnych. Między innymi wspomniana wyżej praca J. Pńska w oryginale nosi tytuł: *Die sakramentale Welt* (polskie tłumaczenie brzmi: *Świat i sakramenty*), już sama analiza tytułu mogła być inspirująca.
3. Zarówno w przypisach, jak i w zapisie bibliograficznym brakiem jest pominięcie informacji o osobach, z których tłumaczenia Autorka korzysta.
4. Tekst dysertacji byłby bardziej czytelny, gdyby zostały w nim podane w całości imiona osób, a nie tylko inicjały.
5. Wyłącznie przy papieżu Benedykcie XVI podaje się jego imię i nazwisko, warto konsekwentnie stosować to także przy św. Janie Pawle II, zwłaszcza przy analizie jego pism sprzed pontyfikatu.
6. Przy ponownej analizie tekstu (np. przed ew. jego wydaniem) słusznym byłoby poddać tekst korekcie językowej. Czasem znajdujemy w nim błędy stylistyczne i powtórzenia.
7. Warto zacytować w całości przywoływane teksty biblijne (podawane w pracy wyłącznie jako sigla).

III. KWESTIE DO DISKUSJI

1. Doktorantka zaznacza, iż dysertacja pisana jest z perspektywy katolickiej i opiera swe twierdzenia wyłącznie na nauczaniu w ramach tej konfesji. Jako argument za takim przyjęciem metody podawana jest kwestia rozumienia sakramentów w poszczególnych Kościołach i wspólnotach chrześcijańskich. Niewątpliwie jednak, na co również w pracy zwrócono uwagę, otwartość na dialog ekumeniczny jest konieczna i winna mieć odniesienie do wzajemnego rozumienia cielesności – wszak nierzadko chrześcijanie wstępują także w związki „mieszane” np. katolicko – prawosławne czy katolicko – ewangeliczne (w Polsce często zawierane na Śląsku Cieszyńskim). Stąd nasuwa się zagadnienie wspólnego odkrywania sakramentalności ciała w pierw w odniesieniu do Kościoła prawosławnego – na ile wspólne rozumienie przeobstwienia może być okazją do wzajemnego zbliżenia się wyznawców tych konfesji? Wobec odrzucenia sakramentalności Eucharystii i małżeństwa w protestantyzmie – czy jest możliwe zdaniem doktorantki wspólne budowanie jedności choćby w odniesieniu do aktu Stworzenia oraz wspólnie uznawanej teologii ciała?

2. Doktorantka w kompleksowy, istotnie syntetyczny sposób przedstawiła zagadnienie cielesności i jej roli w uobecnieniu i realizacji przymierza Boga z ludźmi. Jednocześnie mówiąc o akcie stworzenia, człowieczeństwie, cielesności, akcie małżeńskim, komunii osób, czy wzajemnym obdarowywaniu nie da się uniknąć pytania o możliwość wzajemnego korzystania z osiągnięć poza teologicznych (na przykład antropologii, psychologii, czy seksuologii) w kształtowaniu wzajemnych odniesień do wartości człowieczeństwa w wymiarze zarówno duchowym, jak i cielesnym, relacji małżeńskich, ale też pomocy w kształtowaniu postaw odpowiadających prawu naturalnemu, wynikającemu z celowości stworzenia. Jakie obszary interdyscyplinarnych działań są dzisiaj możliwe, w jaki sposób można je wykorzystać w praktyce duszpasterskiej – o której wspomina autorka dysertacji? Jak sama zauważa, omawiany przez nią nurt teologii ciała został zapoczątkowany w połowie XIX w., jest to ten sam czasookres, w którym wyodrębniają się nauki szczegółowe na temat człowieczeństwa.
3. Praca podejmuje zagadnienie cielesności od strony pozytywnej, ukazując jej rolę w realizacji przymierza i komunii zarówno w relacji do Boga, jak i człowieka, w oparciu o sakrament Eucharystii i małżeństwa. Ciało ukazywane jest jako „przewodnik” łaski. Nie podjęto zagadnień trudnych dla współczesności, jak brak więzi sakramentalnej (partnerstwo), ideę gender, czy LGBT. Jakie kierunki badań teologicznych w obszarze dogmatyki warto pogłębić i rozwinąć, by dać wartość do naśladowania kierunek życia osobom, które zbyt ufną pokładają w cielesności i sekularyzmie?

IV. WNIOSEK KOŃCOWY

Doktorantka przedstawiła postawiony w tytule problem w sposób rzetelny. Wykorzystała podstawowe źródła i w oparciu o metodę analityczno-syntetyczną zebrała w prezentowaną rozprawę. Dysertacja omawia kwestię cielesności, ujmując jej nowatorskie podejście rozwijające się w teologii chrześcijańskiej od połowy XIX w. aż do współczesności. Stanowi cenne opracowanie zwłaszcza poprzez pozytywne ukazanie ciała ludzkiego, które uobecnia i zarazem realizuje przymierze z Bogiem. Praca ma walor naukowy, treści przedstawia klarownie i jest realizacją postawionego celu. Jest nowatorska, co zostało udowodnione wyżej, nakreśla perspektywę dalszych poszukiwań naukowych oraz stanowi dobry fundament do opracowania materiałów katolickiego duszpasterstwa narzeczonych i małżeństw.

Recenzowaną dysertację oceniam na ocenę bardzo dobrą i uważam, że spełnia ona wymagania stawiane rozprawom doktorskim. Dlatego stawiam wniosek do Rady Dyscypliny Nauk Teologicznych Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie o dopuszczenie p. mgr lic. Justyny Trybek do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

12.07.2024

fr. Krzysztof Samuel

